

Крига.

Сіра крига брудна
І плаве, і гуде;
Мов походом воя
На війну в кимсь іде.

Землю сніг не гнітить,
Во мнугу його час.
Крига каже, летить,
Мов киває на нас.

Хоч кивай, не кивай,
Та тепер вже не те.
Пріч з дороги тікай!
Сяє сонце святе.

І горить, і блещить.
Вам нема воротця.
Хай же швидко біжить
Сіра крига життя.

Одарка Романова.

1909. 13/III

Весною.

Пишні шати своєї розгорнула весна—
Пробивалася скрізь її сила.
Обгорнула мене тиха ніч чарівна
І паходами своїми поля.

А далеко там десь соловейко в гаю
Задивався, натхненний весною,—
Нагадав я тоді про Україну свою—
І повялоє моє серце журбою.

Там краса чарівна, тиха ніч, ясний
день,—
В співах чується радість і воля,—
Та не чути мені в чужині тих пісень:
Розлучила надовго неволя...

Била, 1909.

М. Вдовиченко.

Записна книжка.

(Оповідання).

Тікати було вже нікуди: поперед нас слялось рівне й безкрає поле, а позаду з села гналась ціла юрба людей. Попереду всіх біг стражник і кричав: — Ге-ей! А ну, гей там! Підожди!

І вимахував над головою в себе рукою так, ніби поганяв воли.

— Зупиняємось?—безнадійно спитав мене Антін.

— Зупиняємось.

Ми зупинились. Антін виврав стеблину жита і, покусуючи її, дивився до селу на погону. І погляд йому був похурний та блискучий, як промінь сонця з під чорної, навислої хмари.

— В калощі?—посміхнувся я до його.

Власне кажучи, смішного в нашому становищі було мало. Найменше, що з нами могло статись, це те, що нас поб'ють, з'яжуть і поволочать в повігують тюрму.

Антін теж похмуро посміхнувся.

— Бач, я казав, що треба з вечора виходити із села.

— Де твої прокламації?—живо перебив він—ховай в жито! Швидче! Сядем обидва, ніби стомились...

Ми пошарували під житом. Я витаскав з-за пазухи пак прокламації, які zostалися у нас ще на одне село, і, не одвертаючись од жита, вивірив руками його, поклав туди пак і засипав землею. Наверш натрусив трави.

— Так...—скося озирнувши мою роботу, промовив Антін.

Погоня наближалась.

Поранкове сонце стояло над церквою і ще не встигло випарити уся росу, і вона, як слюзи дитини, що тільки що плакала, невinnie й зворушливо блищала в траві. Прошай, росе!

Потім я підвів голову. Погоня вже недалеко була, але бігла тихше. То підійдуть, то знов побіжать. Стражник одною рукою притримує шаблю, а другою широко махає то взад то вперед, немов одбивається від когось позаду. Іноді одбивається і шось казав дядькові, який біг зараз же за ним. Трохи оддалік бігли ще люди, а коло їх купа діворо.

Антін похмуро кусав стеблину і чудно бігав очима навкруги, немов шукав чогось.

А я нічого вже не шукав. Чого там дурно тратити сили, пускайся на дно та й усе.

Ось зовсім близько. У стражника руденка борідка, очі напружено, гостро

напружені в нас. На грудях у такт підстрибує шпурок від револьєру. Ліце червоє, задихане.

Раптом Антін стрінувся, повернувся до мене й швидко зашепотів: — Слухай: я хочу спробувати одну штуку. Старайся робити, як я. Чуєш? Я хочу...

Але докінчити не встиг. Перед нами вже стояв стражник і, трудно дихаючи, розглядав нас. З-за плеча його виглядало злякано-зацікавлене лице дядька.

— Ну, вставайте! Ходім!—суворо хитнув головою стражник.

Я не рушився, ждучи, що робити ме Антін.

Цей помалу підвівся, став на свої довгі тонкі ноги й почав мовчки розглядати стражника. Пильно, серйозно, з виразом поважності. На лиці пильного замішання, хвилювання. Нарешті, зупинившись на лиці злегка здивованого чоловіка, спитав:

— Ты—чинь селської поліції, голубчик? Неправда-ли? Чинь селської поліції?—ще більш похмурився.

— Ну, та що? Ну, ти, вставай!

Я теж устояв.

— Куди же ти зовеш нас? И зачём остановил нас?—спокійно, з цікавістю запитав Антін.

— Зараз побачите! Ну, марш! Данило ставайте збоку. Та глядіть, як що, так ломаною прямо по голові...

У Данила в руках, справді, була паличка, яку по справедливості інакше й не можна було назвати. Він став коло мене і, косо позирючи, наготовив свою зброю. Почувалось, що людина на своїм віку не бувала часто в таких становищах. Взагалі, Данило нічого абсолютно страшного з себе не уявляв. Мав собі великий ніс, але він був задертий до гори, ніби весь час зазиравав до своїх товаришів, кругленьких карих очей. Борідка скудуючена, губи злегка одвислі. Вчувалось, що людина ця, коли її про щось зашитають, наперед трохи мовда, потім спитав: «Як каже-те?», а тоді вже одновість вам щось таке, про що він самі давно знає. Але ломуку держав серйозно й уважно.

— Ну, рушай!—шаршув стражник за

рукою Антіпа.

Антін зробив строге лице.

— Позволь, мийий чоловік, так не можна... Как чинь, полиції ты должен объяснить людям, почему останавливаш их. Это—во первых. Далше: Исполняя ответственную обязанность охранения порядка и тишины и при томъ, будучи э... э... Ковфиденциально представлени къ исполненію существующихъ законовъ Россійской Имперіи, ты долженъ не нарушать оныя а, наоборотъ, поощрять и подавать примъръ. Понял?

І Антін навіть витягнув перед своїм довгим блідим носом палець і хитнув повчачою головою.

Лице Данила стало виявляти напиль, очевидно, несподіваних переживань. Очи йому поширилися і забіглили то на нас, то на стражника. Губи ще більш одвисли.

Але я був також здивований: при наших мужицьких штанах, свитках, чоботях і т. и. російська мова як раз було те, що могло нас цілком заточмачити у калашу.

На стражника це, дійсно, зробило відповідне вражіння. Він озирнув нас, потім хитнув до Антіпа головою й коротко сказав:

— Покажи паспорт!

Я понуро стис губи й одвернувся. З цього йому й треба було почати.

— Паспортъ? Вотъ это—правильный твой вопросъ—похвалив Антін.—Далше именно сдѣлалъ и начать. Но безъ грубостей, вѣжливо, строго. Да... Но тебѣ мы все таки не покажемъ... Тебѣ нельзя. Исправнику, старшому еще можна, но нижіше чины не могутъ смотрѣть...

Тим часом надбігла друга частина погоні: дядьки і діворо. Діворо зараз же поховалась за ноги дядьків і визирала з-за них, як з-за дерев.

Дядьки шепотілись і поглядали на нас. Всі солди від швидко ходи.

— Ну, када так, так марш! Нічого тут!—хитнув рішуче стражник головою.—Рушайте Данило!

— Подожди, не торопись...—поважно простягнув руку до Данила Антін і повернувся до стражника:—Еще раз спра-

шиваю: по какому поводу ты позволяешь себѣ останавливать прохожихъ на дорогѣ?

— Семенюк!—раптом підняв голову стражник до дядьків—Его вони?

Серед голів одна посміхнулася, хитнула і промовила:

— Вони самі... От-той нижчий кидав до мене, а вищий у церкву...

— Что, кидавъ?—здивовано спитав Антін.

Я теж непорозуміло дивився навкруги.

— Уже забули?—добродушно посміхнулася голова Семенюка—Бамажечки... З красными печатями... Прокламації...

Всі гостро дивились на нас.

Але як би ці дядьки разом з стражником раптом перевернулися в Китайську депуортацію, яка б нас закликала на парство до їх,—на лиці Антіпа не виявилось би більшого здивовання, ніж тепер. Не страху, не ніяковости, а тільки здивовання. Видно, що чоловік всього сподівався, але прокламації...

Він глянув на мене, на стражника на дядьків. Я теж глянув на його, на на стражника, на дядьків.

— Какъ ты сказавъ, мужичекъ?—нарешті вимовив Антін до Семенюкової голови.

— А так, як чув...

— Прокламації?

— А-то-ж...

Антін глянув на мене, я на його. — Вы что нибууд понимаете, Кесеофонть Сократовичъ?

Чого йому спало на думку так історично прозвати мене, я не мав часу ні думати, ні дивуватись, але стиснув плечима і промовив:

— Нічого не понимаю, Дюгенъ Эм-недокловичъ!

(На що йому було чіпати грецьких героїв, я теж не розумів.)

— Странно... Очень странно... Такъ, значитъ, въ вашей деревнѣ эту ночь были разбросаны прокламації?

Стражник пильно дивився на його. Але Антіпові ніколи було займатись переглядуваннями з якимсь там стражником.

— Отвѣчай же, когда тебя спрашиваютъ нетерплице и строго крикнувъ він!

— Та ти што кричав? Диви, сволоч. Лазит тут, приставляє всілякі манери та ще й... Ступай січас! Данило, тягніть того!

Данило несміло взяв мене за руку. Я строго глянув на його і він пустив її.

Стражник чогось почував себе страшенно розсерджено, навіть ображеним. Але Антип мовчки строго дивився на його і не рушився. Потім помау повернувся до здивованих голів дядьків і, найшовши гостреньке, добродушно-іронічне лице Семенюка, уважно й строго спитав:

— И ты, значить, утверждаеш что мы разбрасывали прокламацию?

— Азоб... Утверждаю...—Насмішкують хитнув Семенюк головою.

— Своими глазами видіть?

— Своими. Не позиченими.

Говорив він упевнено, але на нас чекаючи-пильно дивились де кільки пар серйозних очей.

— Хорошо. Твоя фамилия—Семенюк? Кеснофонт Сократович,—позаючи й строго повернувся до мене Антип—запоминате: вот зотых крестьянникъ съ пепельной бородкой и...—він знов пильно озирнув Семенюка—і сьбраними глазами называється Семенюком...

— Слушаю, Дюгенъ Эмпедокловичъ...

— Ну, та що буде?—посміхнувся Семенюк, але по лицю йому пробігло щось трівожне. Він глянув на стражника, на Данила, на нас.

— То будеть,—різко й строго повернувся до його Антип—что бываетъ тамъ, кто даетъ фальшивыя показанія. Ты этишь отвлекаешь начальство отъ настоящихъ преступниковъ. Ты—укрываешь ихъ! Понявъ? Ну, идемъ въ деревню!

Більше об'яснитись він не хотів. Справа виявлялась настільки серйозно, що він мусів поспішати в село.

Він пішов. Потім несподівано повернувся до стражника й сказав:

— Ты хоть и грубо, но службу исполняешь хорошо. Молодчина. Кеснофонтъ Сократовичъ, у васъ есть папирсы?

Я виняв цигарки, ми зупинились і закурили.

Погона наша нерегулювалась. Страж-

ник пильно і похмуро позирав на нас. Похвалу Антипову він вислухав мовчки, не посміхаючись, тільки скося подивляючись то на мене, то на Антипа.

Власне кажучи, і стільки ж розумів тепер Антипа, як і вся погони. Хіба що одні хлопчики ні вчому не сумнівалися і твердо були переконані, що спіймано щось страшне. Тому радісно бігли поперед нас, підтягували на швидку штани і кричали.

— Піймали! Піймали!

Йшли всі мовчки. Часом Антип повертав до мене своє виточене, сухувате лице з блідим носом і говорив що небудь залугане, де часто попадаюлось ім'я губернатора або поліцейстера. Говорив заклопотано, щось міркуючи про їх, турбуючись, що не зможе сповістити їх про щось.

Сторожа наша прислухалась до наших слів і Семенюк шептався з дядьками, йдучи позад.

Степ хвилями біг до краю неба і тихо шестелів зелено-синім колом. Часом поважно й ліниво, ледве рікучи повітря, пропливав над нами ворон і зникав у блідо-синій долині. На нас не звергав ніякої уваги,—мало чого люди між собою не виробляють, у його своєї мета. Я довго провожав його очима.

В селі нас ждали. Біля воріт, на порогах хат, на перелазях стирчали людські голови і, не зводячи очей, повертались за нами. Часом перекукувались з погонею і робили де-які уваги, як торкались більше деталей нашого арешту, ніж провини.

Так, наприклад, один дядько з вилами в руках, пильно обдивився до Данила і спитав:

— А сіль є?

Данило й я подивились на його. У Данила очі стали кругліші.

— Яка сіль?

— А вна хвіст спитать...

Стражникові не подобались його питання.

— Одойді вон!—сердито крикнув.

Дядько зупинився, пропустив нас, підморгнув заднім на стражника і не пішов далі.

Мені він подобався. Подобалося, як він поглядав на нас. Правду кажучи, такі погляди попадались частенько. Але стражник чогось почав хвилюватись якось підірваність і коли Антип зупинився, щоб поправити щось коло зобота, сердито, розгатовано закричав:— Ну, скарей там!.. Довольно манери приставлять!

Антип підвівся, мовчки здивовано подивився йому в лице, потім тихо й повчачо промовив:

— Это чинъ полици такъ позволяетъ себѣ? Нельзя. Нельзя такъ.

— Ну, базікай там! Ді, говорю!—чогось надзвичайно злісно крикнув стражник.—Тоже в разговорі ще.. От я тобі покажу розговорі..

І додав таку лайку, від якої Антип моментально зупинився, подивився на стражника, потім повернувся до мене й коротко спитав:

— Слыхали?

— Слыхаль.— буркнув я.

Антип більше нічого не сказав. Рішуче й строго попрямував далі. Лице виявляло непохитність.

Але я впов, похиливши голову. Мене брала досада: шов би вже мовчки, ні, треба ще на сміх виставлять.

У волості нас теж уже ждали: з вікон виставлялись голови, а коло дверей ганку товпилась ціла юрба люду. Всі вони, розступившись, дивились прямо нам в лице і де-то хмуро мовчав, де хто посміхався, більшість же голоно і з страком цікавилась пійманими „жудиками“.

Ввели в „присутствие“. Там уже теж був народ.

— Ну, естъ! Споймали!—хмуро проговорив стражник.—Давайте, старосто, понятий, нада січас їх до справника.

Коло столу стояв невеличкий дядько з коеструбовою головою і рідко розставленими очима. Плохенький пнячок, ситцева сорочка під /жніеткою, вигляд заклопотанности, забитости. Так і уявляється, що приїде цей дядько додому, а дома лизить голода, писклива дівторка, чіпляється за чоботи, наочити, явінка ласться, а коло порогостоять уже соцький і кіляче у волості, „до начальства“. Через що його вибрано

на старосту,—невідомо.

— Так оце ти?.. Ага...—бігаючи поглядом озирнув нас цей староста.—Ну, так що ж?... Як понятий, ти понятий?... А ну, хто за понятий?—задер він голову до юрби.

Але тут вмішався Антип. Він ступив трохи вперед і вичлїво, але спокійно й навіть строго звернувся до старости:— Подожди немногю.. значить ты староста?

Староста здивовано глянув на його.

— Ну, я.. Та що?

— Хорошо. Пока ничего. Значить. Это ты одлажь приказаніе задержать насъ на дорогѣ?

Тон був такий, що мимоволі староста одповів:

— Ну, хоч би я, так що?

— Ничего. Продолжайте свое дѣло. I Антип спокійно замовк.

Староста неперозуміло дивився на нас.

— Так что ж буде з того, що Я? Ну, я, так що?

— Ничего, ничего... — заспокоюче промовив Антип і чудно посміхнувся—Выбирайте понятийъ и отсылайте насъ къ исправнику. Мыѣ только нужно было удостовѣриться, кто въ зтогъ виноватъ, ты или стражникъ. Продолжайте.

І, звернувшись до мене, прошепотів:— Не стій же таким опудалом. Піджайвай Діло йде.

При цьому вираз лиця йому був соцілий, спокійний, ніби він дивився до мною якимсь важним службеним спостереженням.

Я хитнув головою.

Староста й стражник теж щось шепотіли між собою.

— Вывоать!—раптом знов звернувся Антип до їх. Вони обозарая же озирнулися до його. Юрба тинь шухукалась.

— Вывоать. Я хочу васъ спросить: можете ли вы намъ дать точное и ясное представаніе нашей вины, за которую вы насъ арестовали?

Староста не зрозумів.

— Що кажете?

— Я говорю, можете ли вы сказать, за что насъ арестовали? Если хотите, отъѣчайте, не хотите,—не нужно. Но

предупреждаю, вамъ же хуже будетъ, если не отъѣтите. По закону вы обязаны отъѣтять.

Про те, щоб спробувати оправдуватись або дати їм зрозуміти, що вони помилились, він навіть не згадував.

— За что арестовали? А за те, що бунтуєт народ. Прокламациі підкидаєт людям.

— Свиѣтели естъ?

— Та что вы йому базікають там даєте?!—раптом зачүпався позаду густий обурений голос.—Він їм баки забивав, а вони роти пороззявляли! В морляку йому сукиному сину та й уся правда!

Ми всі озирнулися. В куртюшк високій, гарній дядько з короткою пишною бородою і сердито насушленими бровами. Одягнений був добре, очевидячки сільський багатій.

Антип ніби не розібрав, звідки йшов голос. Прижмуривши очі, він вивидився багатія, аж перегнув до його голову й з спокійною погрозовою спитав:

— Это ты, кажеться, сказалъ?

Багатій ще більш розсердився.

— А ты на кого це такъсѣ? Халамидро! Я тебе як тикну тут, так аж ногами вырнешся!

— Та би ти! Чого там! В мордяку!—зачүпався за ням сердито голос з юрби.

Антип вирівався і ніби нічого не зчүчяв строго коротко кинув до багатія:

— Какъ фамилия?

Нікто, очевидячки нічого подібного не ждав.

Всі притихли й стали переглядатись,—хто з усмішкою, а хто з непокіямим неперозумінням.

Але багатій аж почервонів весь.

— Та ти хто такий, що хважлий спрашуєш. Твоя як хважлий?

Антипове лице ще більш стало холодним, неблагано-грізним.

— Не хочеш сказать? Хорошо. Староста, ты за это отъѣчаешь отъдѣлю. Это ты замять себѣ!.. А теперь...

— аписну книжку, в якій він рахунок своїм видаткам і прибуткам. Так же по-малу розгорнув її, витягнув олівці і звернувся до багатії:

— Ще раз спрощаваро: какъ твоя фамилія?

Як тільки в руках Антипа з'явилася книжка, в присутств'ї раптово стало надзвичайно тихо. Посміюк уже не виділявся. Очі всіх, як голівки булавок до магніту, повернулися і вглялись у книжку. Староста то бігав зтурбованим поглядом по присутств'ї, то знов зупинявся на книжці. Видно, рішуче був збитий з панталіку. Стражник непокоїно заворушився, обсекинув, свою казенну сіру сорочку і взявся рукою за шаблю, ніби хотів стати «смирно».

А багатій з червоного зробився жовтим і очі його були вже не сердиті, а немов злукані, немов знепокоєні.

Всі стояли, як загіншотвовані. Я зрозумів, що треба кувати зацілю, поки гаряче. Враз схопився, озирнувся, підхопив табуретку і підставив Антипові.

— Извольте присвѣть. Діогенъ Эмпедокловичъ. Можеть быть, чернила подать вамъ?

— Да-а... Чернила бы лучше...

Я з готовністю кинувся до столу, схопив з його все і одною рукою подав ручку, а в другій став держати чернило.

Він помаду умокнув ручку і наготовився писати.

— Такъ не желаетъ сказать своей фамиліи?— повернувся до багатії. Той ворухнувся, але я не дав йому нічого сказати. Швидко повернувшись до Данила, що стояв біля мене з злуканями, витріщеними очима й з ломакою, я зробив строге лице й хутко крикнув:

— Какъ фамилія этого черного? Скоро!

— Клям Сидоренко!— машинально вилупив Данила, широко дивлячись на мене.

— Клементій Сидоренко, Діогенъ Эмпе-

докловичъ — угловидо нахилився я до Антипа.

— Ага! Отлично... Хорошо... Клементію тій... Ся... до... рен... ко... Хорошо. Какъ называется это селеніе?

— Какъ называется это селеніе?— строго звернувся я до стражника.

— Мандриковка — злегка вивіривався стражник, напружено слідкуючи за Антиповою рукою.

— Мандрыковка, Діогенъ Эмпедокловичъ!..

Староста ще більш зтурбовався. Зваду почався шамотати. Видно було, як поспішно один за одним дядьки просковзували в двері і юрба ріділа.

— Так, хорошо... Староста раптово пригладив волосся, прохаживаясь й, несміло глянувши на книжку, промовив:

— Ну, хорошо, господа... Позвольте ж спроситья вас, кто ж вы такіі будете?

Антип не сразу одповів. У став, вернувши мені ручку і, не зазираючи книжки, повернувся до старости.

— Кто мы такіе, это, голубчикъ, мы скажемъ исправнику. Понялъ? Исправнику это скажемъ. Это, кажется, здѣсь Михаилъ Андренчъ исправникомъ?...— повернувся він до мене.— Ахъ, вѣтъ, Михаилъ Авдренчъ въ другомъ уездѣ... Да, мой милый, кто мы такіе, ты это скоро узнаешь. Да... Ну-съ, мы готовы. Давайте допытыхъ и можно отправляться. Только я просилъ бы неспрешивно съ нами отправить этого господина... какъ его?...— він зазирнув до себе в книжку— этого Сидоренка. Й ага! Ъм... того, который утверждаетъ, что мы разбрасывали прокламаціи. Какъ его?... Мм... Семенюкъ, кажется? Да, да! Такъ вотъ и его тоже. Гдѣ онъ?

Я хутко повернувся і почав шукати очима Семенюка.

— Гдѣ Семенюкъ?

Семенюк стояв десь аж у дальньому кутку. Всі зараз же розступилися, даючи йому дорогу, й поглядаючи то на його, то на нас.

— Подойди-ка сюда, Семенюкъ!— хит-

нув головою Антип.

— Семенюкъ, ступай сюда!— крикнув я.

Семенюк несміло виступив, глянув на старосту, на стражника й пробурмотів:

— Чого ж мені іхатъ? У мене времени нема...

Антип усміхнувся:

— Ничего, голубчикъ, у насъ тоже не было времени, а ты задержалъ насъ. Вотъ раскажешь, исправнику, какъ мы бросали прокламаціи, а тогда ужъ увидишь, будетъ ли у тебя времени. Ну, староста, давай попятыхъ, нужно отравляться, нам некогда. А вы, господа,—звернувся він до юрби—будете свидѣтелями, когда нужно будетъ. Слышите?

— Так точно...—почулося з рікних боків.

В цей час багатій потихеньку по під стіною пробрався до дверей. Я помітив.

— А ты куда? Сидоренко! закричав я—куда уходишь?

Антип строго озирнувся.

— Сидоренко! Игивъ въ виду, что еще хуже будетъ, если уйдешь.

Сидоренко хмуро зупинився.

— Я роботу дома покинув...—сердито буркнув.—Мені нема чого до справника. Моя хата з краю...

— Ничего, ничего... Староста! Понятыхъ!

Староста шепотівся з стражником, видно—раділися. Зразу ж покинув і повернувся до нас.

— Що кажете?

— Понятыхъ давай. Мы готовы.

Староста замиваясь.

— Та, бачите, господа, діло, звісно, таке, що... Наше положеніе тоже, як із'яснить... то, конешно, одно слово сказать... Сказано, примѣрно, що прокламаціи. Ну, какъ такий приказъ, що такихъ людей, арештовувать, так прямая обязанность... одно слово сказать... Семенюкъ!—раптом сердито повернувся він до Семенюка—Признавайся, сукія син: цихъ людей ты бачилъ? Признавайся

оттутъ січас мені!

Настала тиша.

Антип пробурмотів:

— А ну, что онъ скажетъ. Нужно записать...

І наготовив книжку.

Семенюк, очевидно, зібрав усі сили, щоб одповісти, але глянув на книжку й роцетерявся. Зтурбовано забігав очима навируги і знов, як соняшник до сонця, повернувся до книжки.

— Ну, говори ж, стерво!

Семенюк безпомічно глянув на старосту.

— Я бачивъ, що... Тільки якъ темно було, то не розібрав добре... Похажію...

— Умгу!—муркнув Антип і шось черкнув у книжці. Семенюк зразу ж замовк, злякано слідкуючи за його рукою.

— Ну, видно що три рублі хотів заробити!—безапелційно й похмуро бовкнув стражник до старости. І стояв уже з такимъ виглядом, що, мовля, сумніву більше нема ніякого.

— Ну, сукія син, підойди ж ти!—хитнув староста головою до Семенюка.

— Какіе три рубля?—зацікавлено спитав Антип.

— Та, бачите, такий порядокъ, що я пійма хто кого з прокламаціями, так тому три рублі. Таке мероприятіе, одного слово сказать... От он і соблазнився, выходитъ... А вы самі должно на станцію путь держали?

— Да, мы хотѣли на станцію.

— По своїмъ діламъ чи по службѣ?..

— Это все равно. Ну, такъ скорѣе, староста, скорѣе,—намъ некогда...

Староста знов пригладив волосся, яке від того тільки нахилилося під рукою і потім знов витиналося, як пружина.

— Ви, господа, не сердиті... Хто ви такі, намъ невісно... Ну, видно, що одно слово сказать обидна тут... Тільки ж ми свою службу спольняемо, ви своєю...

Він глянув на стражника. Стражник косо дивився на його немов піддержував в тяжкій справі.

— Я такъ думаю, що нада оставитъ это дело. А що мы васъ задержали, так можна вамъ дать лошадей до поїзду. Га?— Хм!—роздумливо, вагаючись підняв брови Антип.—Я не знаю... какъ съ вами быть...

Потім повернувся до мене й запитав.

— Ви какъ думаете, Ксенофонтъ Сократовичъ? Оставитъ или ѣхать къ исправнику.

Всі чекаюче з хвилюваннямъ дивилися на нас.

Я зібрав усі свої сили й серйозно, нерішуче одповів:

— Право, я не знаю, какъ вамъ будетъ угодно, Діогенъ Эмпедокловичъ.

— Ну, хорошо!—рішуче махнув рукою Антип і повернувся до їх—хорошо. Давайте лошадей. Пусть на этотъ разъ такъ и будетъ. Но помните, господа, нужно быть осторожными. Очень осторожными, господа, нужно быть въ такихъ дѣлахъ.

І помаду, поважно, згорнув книжку й засунув її знов за пазуку.

І як тільки вона зникла, всі зітхнули легче. Оживилися, підбадьорилися. Черезъ півгодини коні того самого Сидоренка стояли коло волости, запряжені в новенькі, зелені хургон. Коліска застелена була килинком, а на передку сидів парубок. Біля хургона чекала юрба селян, яка поспішно, скинувши шапки, дала намъ дорогу.

Продаючись, я помітив у начальстві радисну пошту, воєн були переконані, що все таки дешево викрутились з халепи.

А ще черезъ якісь дві—три години ми скромненько сиділи у вагоні, а колеса поїзда поспішно, весело тікали й вибивали:

„От-так! От-так“!

В. Винниченко.